

Makale Geliş | Received: 13.12.2016

Makale Kabul | Accepted: 15.02.2017

Doi: 10.20981/kaygi.308584

Mustafa ÜSTÜNOVA

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.

Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa-Türkiye
Uludag University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature ,

Bursa -Turkey

ustunovam@uludag.edu.tr

Seval YUMUŞ

Öğretmen|Instructor

Mardin-Türkiye/Turkey

Orhan Kemal'in Romanlarında “Otorite ve Otorite Sahibi Olma” Değeri

Öz

Kültür ve değerler, bir toplumun manevî temelini oluşturan birbirini bütünlük nitelikte iki konudur. Değerler konusu son yıllarda dünya genelinde farklı disiplinlerde çalışılan bir konu olmakla beraber Türk edebiyatı eserlerinde de farklı yazar ve şairler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak ele alınmış bir konudur. Orhan Kemal'in de romanlarında değerlere sıklıkla yer verdiği tespit edildiğinden otorite sahibi olma değerinin Orhan Kemal'in eserlerinde ne şekilde ele alındığı bu çalışmanın konusu olmuştur.

Anahtar Sözcükler

Kültür, Değerler, Orhan Kemal, Otorite Sahibi Olma.

Kültür

Bir kavim, yıllarca devam ettirdiği, şekillendirdiği yaşam tarzıyla dünya milletleri arasında yerini bulur ve kalıcı hale gelir. Kavimlerin toplum olmasını sağlayan bu yaşam tarzına kültür denir (Rothacker, 1955).

Bozkurt Güvenç bir grupta yer alanların alışkanlıklarının, kabul edilen davranış ve değerlerinin o grubun kültürünü yarattığını (2013) söylerken, Server Tanilli toplumların kültür ve değerler sistemini bir uygarlığın temelini oluşturan ana unsur (2010) olarak görür. şerif Mardin ise kültürü, toplum yapısının korunmasını sağlayan maddî ve manevî unsurlar bütünü olarak değerlendirir (1983).

Durkheim'in görüşlerinden etkilenerek medeniyet ve kültür hakkındaki düşüncelerini ortaya koyan Ziya Gökalp, medeniyet ve kültür arasındaki farka yoğunlaşarak medeniyetin milletlerin ortak malı olduğunu, kültürün ise bir milletin medeniyetlere verdiği husus bir Őekil olduğunu ifade eder. Yani Gökalp'a göre medeniyet uluslararasıdır kültür ise ulusaldır. Kısacası kültür bir milletin din, ahlâkî, hukuk, estetik, entelektüel, lisan, ilmî, iktisadî ve fenn anlayışının bir bütünüdür (Gökalp, 1976; Gökalp, 1991; Turhan, 1969; Türkdoğan, 1996). Orhan Türkdoğan da mill kültürün özelliklerine vurgu yapar ve toplumların sosyal kimliklerini kazanmalarında ve sosyolojik yapıları oluşturmalarında kültürün etkili olduğunu, boyların millet olma seviyesine mill kültür yoluyla eriştiklerini söyler. Türkdoğan'a göre nitelikli mill kültür için, halk millet olma anlayışına sahip olmalı ve ortak değerlerde birleşmelidir (1996). Erich Rothacker ise insanların benzer realitelere bağlı olduklarını ve benzer yaşantılar sürdürdüklerini, bu nedenle insan topluluklarının kendilerine özgü yaşam stillerini sürdürmelerine rağmen dünyadaki diğer yaşam stillerine de bağlı olduklarını söyler (1955).

İnsanlar "kültürleme" yoluyla içinde doğdukları kültürü edinirler. "Kültürleşme" ile yeni kültürel özellikleri tanır ve "kültürlenme" yoluyla kendi kültürüne katkıda bulunurlar (Güvenç, 2013). Kültür, içinde iktisat, teknoloji, din, eğitim, algı, görgü gibi farklı sistemleri barındıran bir sistemler bütünüdür. Kültürü oluşturan bu sistemler zamanla değişim geçirebilir ve buna bağlı olarak kültür de değişime uğrar. Sistemlerin değişmesinden etkilenerek değişen kültürde değişmeyen temel noktalar vardır ki bunlar, sistemlerin değişiminin yönüne işaret eder ve değişmemesi gereken özelliklerin korunmasına yarar (Mardin, 1983).

Değerler

İnsanların "kültürleme ve kültürleşme" faaliyetlerini gerçekleşmesini sağlayan unsur değerlerdir. Değerler, kültürün edinilmesinde ve devam ettirilmesinde etkilidir. Bir kültürün anlaşılabilmesi ve doğru Şekilde yorumlanarak geleceğe aktarılabilmesi için o kültürün değerlerinin iyi bilinmesi gerekir. Değerler konusu yani aksiyoloji, özellikle felsefenin üzerinde durduğu bir konudur (Ülken, 1965). Aksiyoloji, değerler sorunu veya ahlâk olarak tanımlanabilir; etik ve estetik konularıyla, insan davranışlarının ilke ve değerleriyle ilgilenir (Sönmez, 2012).

Felsefe tarihinde değerler konusunun Sokrat'la birlikte üzerinde durulmaya başlandığı görülür. Platon ise değerlerle ilgilenmekle kalmamış özellikle aşk, estetik değerler ve ahlâkla ilgilenerek değerlere en çok önem veren ilk filozof olmuştur. Aristo da hakikat değeri, estetik değerler, iktisadî değerler ve ahlâk değeri üzerinde durmuştur. Değerleri zıtlarıyla açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışan kişi ise Leibniz'dir. Leibniz, insanların iyiliğe yönelmesini kötülüğün oluşuna, yetkinliğe ulaşma çabasını ise kusurların olmasına bağlamıştır ve böylece değerler teorisinin temelini kurmuştur. Kant da değerleri sınıflandırmaya çalışmıştır. Franz Brentano, E. Durkheim, Max Scheler, N. Hartmann, K. Jaspers, Geiger de değerler konusunda çalışmalar yapan diğer isimlerdir (Ülken, 1965). Bunlardan Scheler, değerlerin felsefenin temel araştırma alanlarından biri olmasını sağlarken, Hartmann, değerleri ontolojik bakımdan sınıflandırmıştır (Kuçuradi, 2003).

Türkiye'de değerler konusunu çalışan isimlerden İoanna Kuçuradi, "değer" ile "değerler" in aynı şey olmadığını söyler ve "değerler" i var olan şeyler, imkânlar olarak nitelendirirken "değer" i bir şeyin bir çeşit özelliği olarak belirtir. Kuçuradi, "*İnsanın değeri' başka, 'insanın değerleri' başkadır.*" (s. 40) ifadesini kullanarak "değer" ve "değerler" arasındaki farkı belirtmeye çalışır. Kuçuradi'ye göre değerler, insanların yaşamlarıyla gerçekleştirdikleri fenomenleridir. Yani değerleri belirleyen insanın kendisidir (2003). Erol Güngör ise değerlerin ahlâkî davranışlar noktasında devreye girdiğini ve değerlerin insanların birbirlerini, insanlara ait özelliklerini, isteklerini, niyetlerini ve davranışlarını değerlendirirken kullandığı bir ölçüt olduğunu söyler (1998). Sulhi Dönmezer'e göre değerler insanların bilerek gerçekleştirdiği her türden tavrın ve hareketin düzenleyicisidir. Bu nedenle değerlerin insan ilişkilerini geliştirip şekillendirmede ve sağlıklı karar vermeyi sağlamada etkisi vardır (1984).

Değerler, bir milletin ortak inanç ve kıymetleri olduğu için, o milletin karşılaşacağı zorlukları yenmesinde bir savunma mekanizması işlevi görür. Değerler sayesinde bir millet kendine özgü yaşam biçimini geliştirirken diğer milletlerden ayrılır.

İnsan, değerler algısı sayesinde hayatta güzel ve iyi olanı bulmaya, bunun için de aklını kullanmaya, ölçülü davranmaya, nazik olmaya, hoşgörü göstermeye, empati kurmaya yani kötü ve zorbaca davranışlardan uzak durmaya çalışır (Bell, 1966). Güzeli elde etmeye ve insanlarla iyi geçinerek mutlu bir yaşam sürdürmeye çalışan insanda değerler algısının gelişmiş olduğu görülür. Ne var ki değerler algısının, bir toplumu oluşturan tüm bireylerde eşit seviyede olduğu söylenemez. Bir toplumdaki bireylerin değerler algısı ve değerlere verdiği öneme bakılarak o toplumun yüksek uygarlık seviyesine erişip erişmediği belirlenebilir. Uygarlık seviyesi gelişmiş toplumların ortak özelliği, insanların ince zevk ve duyarlılıklarının olmasıdır ki bu özellik toplumu oluşturan bireylere eğitimle kazandırılabilir (Bell, 1966).

Değerler; bir toplumu bir arada tutan olgular, toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşılarken esas aldığı ölçütler ve bireylerin davranışlarının güdüleyicisidirler (Özgüven, 1994, akt.: Gökçe, 2014). Değerleri bir toplum için önemli ve anlamlı kılan zıtlarının olmasıdır (Ülken, 1965). Yani kötülük istenmeyen bir durum olduğu için iyilik değeri, saygısızlık sorun yaratan bir davranış türü olduğu için saygı değeri anlam kazanır. Değerlerin zıtlarının olması değerlerin sürekli gelişmesini sağlar. Bu nedenle

hemen hemen tüm değerlerin bir zıttı vardır ve bu zıtlık değerlerin anlam ve önemini arttırır (Ülken, 1965).

Geçmişten günümüze farklı ülkelerde Platon, Nietzsche, Scheler, Spranger, Rokeach, Schwartz, Fitcher gibi isimlerin; Türkiye'de ise Erol Güngör, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan'ın değerleri sınıflandırmaya çalıştıkları görülür. Bu sınıflandırmalara göre değerlerin en temel düzeyde estetik, teorik (ilmî), ekonomik, siyasal, sosyal ve dinsel değerler şeklinde gruplandırıldığını söylemek mümkündür.

Orhan Kemal'in Romanlarında 'Otorite ve Otorite Sahibi Olma' Değeri

Sanatçılar eserlerini oluştururken insanı ve yaşamı malzeme edindikleri için eserlerinde doğrudan veya dolaylı olarak ele aldıkları devrin kültür ortamına ve o dönemdeki insanların değerlerine yer verirler. Bu sayede edebî eserler, kültür ve değerlerin sonraki kuşaklara aktarıcısı olmakla kalmayıp kültür ve değerlerdeki değişimleri de gözler önüne sererler. Orhan Kemal, romanlarına konu edindiği 1923'ten 1970'lere kadarki zaman aralığında toplumdaki siyasal ve sosyal değişimleri ele alırken insanların korudukları veya yitirdikleri değerlere de yer vermiştir. Yayımlanmış otuz romanında saygı, duyarlılık, hoşgörü, sevgi, doğruluk, sorumluluk, namus ve dindarlık (Yumuş, 2016) değerlerine sıklıkla yer verdiği görülen Orhan Kemal'in, üzerinde durduğu bir başka değer otorite sahibi olmadır.

Otorite, Türk Dil Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlük'ünde* "Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü; yetke, sulta, velayet, siyasi veya idari güç, çalışmalarıyla kendini kabul ettirmiş, başarılı kimse" (<http://tdk.gov.tr>, 11.02.2017) olarak tanımlanır.

Değerler açısından düşünüldüğünde otorite sahibi olma, sahip olunan gücün kullanılma niyetine göre iyi veya kötü özellikler yüklenebilecek bir değerdir. Bunun en temel örneklerinden birini Orhan Kemal'in *Baba Evi* (2013) romanında görmek mümkündür. Orhan Kemal, bu romanda, ailesiyle birlikte Türkiye'den ayrılıp Beyrut'a gitme süreçlerini ve burada yaşadıklarını anlatır. Hikâyenin ismi kullanılmayan anlatıcısı, babasını şöyle hatırlar:

"Gümüş topuzlu bastonu, sarı çantası, hasırlı kırmızı fesi, bilhassa bana bakarken mutlaka çatılan kaşlarıyla o, benim için iri gövdeli bir korkudan ibaretti." (s. 3)

Baba, evin otoriter kişisi, annenin ve çocukların her hareketinin kontrolörüdür. Anlatıcı, roman boyunca, babasına dair sevgi dolu bir tek an bile hatırlayarak dile getirmez. Anlatıcı için baba, onu sürekli uyaran, ona istemediği sorumluluklar yükleyen, ödevler veren ya da onu çalışıp para kazanmaya zorlayan kişidir:

"Çalıştın mı bakalım?"

Çenemi kaldırır, gözlerimi arar...

'Söyle çalıştın mı?

'Sesinden onun niyetini keşfetmeyi öyle öğrenmiştim ki!

'Cevap versene ulan, çalıştın mı?'

'Çalıştım...'

'Su gibi mi?' '?...'

'Ha? Su gibi mi?'

'Su gibi...'

'Oku öyleyse!'"(s. 3)

Anlatıcı, halasının bütün gün çalıştırdığı dersi babasının karşısına geçince okuyamaz, anlatamaz. Korkudan öğrendiklerini unuttur. Babanın ise bu duruma tahammülü yoktur ve çocuğuna bağırıp çağırır hatta onu döver. Bu nedenle anlatıcı, babasının evde olmadığı zamanları babasıyla aynı çatı altında olduğu zamanlardan daha çok sever. Baba, evde olmadığı anneleri evin hizmetçileriyle aynı sofrada yemek yer, şakalaşır ve eğlenirler. Anlatıcı babasını, sevimsiz, çekilmez bir adam olarak görür. Babasının siyasî fikirlerinin Türkiye'de kabul görmemesi dolayısıyla yerleştikleri Beyrut'ta oldukça zor bir hayat yaşarlarken, babanın otoriterliği sadece anlatıcının değil annesinin de sıkıntılı günler geçirmesine neden olur. Orhan Kemal, otorite sahibi bir babanın bu otoriteyi sürekli ve sert biçimde kullanmasının aile bireyleri üzerinde yarattığı gerilimi kendi babası üzerinden ifade etmeye çalışmıştır.

Aile içinde otorite sahibi olmanın çocuklar üzerindeki etkisine *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1998) romanında da yer verilmiştir. Sivas'ın bir köyünden Çukurova'ya çalışıp para kazanmaya giden üç arkadaştan Köse Hasan, kızının kendisinden bir toka ve tarak istediğini arkadaşlarına şu sözlerle anlatır:

" 'Babam babam dedi, gelirken bir saç tokasıyla bir de üstü işli tarak getir dedi, anasından gizli. Pek korkar anasından...'"(s. 10)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Köse Hasan'ın karısı, çocuğuna karşı otoriter davranan bir annedir. Ancak bu ifadede, çocukların otoriteyi, otorite sahibi olan kişi anneleri bile olsa, korkutucu bir güç olarak algıladıkları görülür. Köse Hasan ise oldukça duyarlı ve çocuğuna otoriter değil arkadaşça, sırdaşça yaklaşan bir babadır. Çukurova'ya geldikten çok kısa bir süre sonra fabrikadaki olumsuz çalışma koşullarından dolayı üşütüp hastalanan Köse Hasan'ın bakımsızlıktan ve ihmalkârlıktan ilerleyen soğuk algınlığı yüzünden bir süre ölüm döşeginde yattığı ve bu sırada hep kızını ve karısını hatırladığı görülür. Hatta Hasan'ın arkadaşlarına son vasiyeti kızının kendisinden istediği toka ve tarağı kızına götürmeleri olur. Orhan Kemal, *Baba Evi*'ndeki otoriter baba ve *Bereketli Topraklar Üzerindeki* otoriter anne örnekleri üzerinden çocuklar terbiye edilirken kullanılan otoritenin çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkiye dikkat çekmek ister gibidir.

Bereketli Topraklar Üzerinde romanında, çalışma ortamlarındaki otorite sahibi kişilere de sıklıkla yer verilmiştir. Üç hemşeri, ismini bile bilmedikleri köylülerinin fabrikalarına iş bulma ümidiyle gittiklerinde, kapıda bir kapıcıyla karşılaşılır ve kapıcıyı aşip fabrika sahibi hemşerilerine, ulaşmalarına imkân olmadığını anlarlar:

“ ‘Burada hemşeri memşeri sökmez. Dingunun ahırı değil burası. Ne diyecekseniz bana dersiniz, ben icap ederse ağaya söylerim!’ ”(s. 81)

İş ortamlarındaki silsileyi ve insanların bu silsiledeki konumlarına göre sahip oldukları otoriteyi gösteren bu alıntı, iş yerlerinde otorite sahibi kişilerin kendilerinden daha az güçlü olanları dikkate almayabileceklerini hatta yok sayabileceklerini gösterir. İnsanların sadece insan olmaktan bile ileri gelmesi gereken eşitliğinin bozulmuş olduğu çalışma ortamlarında işçiler hem kendi aralarında hem de işverenlerle sürekli bir otorite mücadelesi yaşamakta ve genellikle ezilen taraf olmaktadır. Orhan Kemal, iş yerlerinde otorite sahiplerinin tavrının katılgını ve zulme yaklaşan tavırlarını *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında sıklıkla vurgulamış, bunun işçiler tarafından nasıl algılandığını sadece üç arkadaşın hikâyeleri üzerinden değil, diğer işçilerden ve ırgatlardan da yola çıkarak açıklamıştır. İşçilerin yevmiyelerinden keserek kendilerine pay çıkaran ustabaşılardan, işinin ehli olmayan kişilere verilen yetkilerin yanlış kullanımından dolayı ölümle sonuçlanan iş kazalarından, yaptıkları işin karşılığını gereğince almadıkları için düşük motivasyonla çalışan işçilerden, kötü koşullarda yaşamak ve çalışmak zorunda bırakılan ırgatların, ağalardan intikam almak için yaptıkları tarlalardan bahseden yazar, çalışma ortamlarındaki otoriterliğin yanlış yönlerine ve otorite sahiplerinin gücü yanlış kullanmaktan dolayı uğradıkları maddî ve manevî zararlara işaret etmiş, yanlış kullanılan gücün hem işverene hem de çalışana bir yararının olmadığını açıklamaya çalışmıştır.

Dayısı Kolağası Hasan Bey'in şehit düşmüş olmasının yarattığı etkiyle kalbi vatana hizmet için çarpan Murtaza'nın hikâyesinin anlatıldığı *Murtaza* (2013) romanında, otorite sahibi olmak Murtaza için çok önemlidir. O, memlekete yararlı olmak ve vatandaşları hizaya getirmek için mahalle bekçiliği yapmakta ancak görevli olduğu mahalledeki insanları evlerine zamanında dönmeye, boş işlerle meşgul olmamaya ve erken yatmaya zorlamakta yani görevinin ve otoritesinin sınırları dışında olan pek çok konuya da el atmaktadır. Bu durum mahalleliyi rahatsız edince Murtaza, ismi kullanılmayan Emniyet Müdürü'nce görevinden alınır ve kendisine daha yararlı bir işte çalışıp vatana daha iyi hizmet edeceği söylenerek Emniyet Müdürü'nün arkadaşının fabrikasında bekçi olarak göreve başlatılır. Murtaza, fabrikada çığırından çıkmış olan durumları düzeltmekle kalmaz, çalışanların kendisinden şikâyetçi olmalarına rağmen herkese işlerini daha iyi yapmaları için emirler verir. Murtaza'nın bu aşırı otoriter tavrını anlamak için şu satırları okumak yerinde olacaktır:

“ [...] Hangi işi tutarsa tutsun, kafasında Kolağası Hasan Bey, Hasan Bey'in subay urbasına benzeyen sivillerden ayrı, az da olsa subayları hatırlatan bir urba, bir bekçi urbası. Böyle bir urbayı sırtına geçirdi mi 'cahil halk'tan ayrılacak, iyi kötü bir yetkisi de olacağı için, 'cahil halk'a cart curt edebilecekti.' ” (s. 13)

Murtaza, dayısının şehit düşmüş olmasının yarattığı manevî güçle, üstlendiği işe dört elle sarılan ve kendisine verilen yetkinin dışına bile çıkarak her şeyi ve herkesi hizaya sokmaya çalışan biridir. Murtaza'daki otoriterlik algısı, mahalle bekçiliği yaparken mahallelinin, fabrika bekçiliği yaparken de fabrika işçilerinin kendisinden şikâyetçi olmalarına neden olur. Murtaza, eşine ve çocuklarına da otoriter tavırla yaklaşan bir aile reisidir. Bu tavrı, aile bireylerince de hoş karşılanmaz ve Murtaza'nın

karısı bile Murtaza'ya saygı göstermez. Onun istediği şekilde davranmaz. Murtaza karakteriyle Orhan Kemal, otorite sahibi insanların, sahip oldukları gücü uygunsuz şekilde kullandıklarında düşecekleri gülünç durumu gözler önüne serer. Gücün doğru kullanılmadığında güç sahibini hedefine ulaştırmayacağını vurgular.

Devlet Kuşu'nda (2010) maddî sıkıntılar yaşayan Mustafa isimli gencin ailesinin, mahallelerine yapılan apartman inşaatıyla değişen talihlerinin hikâyesi anlatılır. İnşaatın sahibi Zülfikar Bey, kaymakamlık görevini kötüye kullandığı için memurluktan çıkarılmış bir adamdır. Tefecilik ve karaborsa yoluyla elde ettiği parayı hayattaki biricik kızı Hülya'nın mutluluğu için harcamaktan keyif duyar. Usulsüz kazancının fazla dikkat çekmeyeceği ve saygı görecekları bir çevre arayışında olan Zülfikar Bey, Mustafaların mahallesinden bir arsa alır ve buraya bir aile apartmanı yaptırmaya girişir. Bu sayede kızının da mutluluğunu temin edeceğini düşünmektedir. Zülfikar Bey, arsasını görmek ve apartman inşaatı için gereken işleri halletmek üzere Mustafaların mahallesine gittiğinde Mustafa'nın babası Memet ve Memet'in arkadaşı Bayram'la tanışır. Zülfikar Bey, getirilecek inşaat malzemelerine göz kulak olacak birilerini aramaktadır. Bayram'a bu işi teklif eder. Bayram ise uzun süredir işsiz olan ve bakmakla yükümlü olduğu bir ailesi bulunan Memet'in bu işe getirilmesinin daha uygun olacağını belirterek Zülfikar Bey'den bu işi Memet'e vermesini ister. Zülfikar Bey, Bayram'ın yönlendirmesini kabul eder. Hem Memet'i hem de Bayram'ı işe alır. Zülfikar Bey, mahallenin sakinlerinden iki kişiyi inşaatında bekçi olarak görevlendirmiş olmaktan memnun, evine döndüğünde eşine şunları söyler:

" '[...] O iki adamın bana karşı duydukları eşsiz hayranlığı görmeni isterdim. Hele biri, kuru, kupkuru biri, bozuk Arnavut şivesiyle ne dedi bilir misin? Biz cahil insanlarız, bizi hükümet marifetiyle terbiye ettirmeniz çok münasip olur beyim, dedi. Ne demektir bu? Kendilerini güdeceklerine kanaat getirdikleri büyüklerine karşı halkın yürekten duyduğu güvenç, inan!'" (s. 68)

Memet ve Bayram, Zülfikar Bey'i geçmişteki kaymakamlık görevinden dolayı saygıdeğer bulurlar. Zülfikar Bey ise kişisel çıkarları için görevini kötüye kullanmaktan dolayı utanç duyacağına, geçmişte yürüttüğü görevinin insanlar üzerinde hâlâ olumlu bir etki yaratabiliyor olduğunu gördükçe zevkten dört köşe olur. Maddî açıdan kendisinden daha alt seviyedeki insanların ona beslediği bu saygı ve hayranlıktan koltukları kabarıp. Bu durum, Zülfikar Bey gibilerin sahibi oldukları makamlara liyakatlerinin ne kadar az olduğunu ve bu makamın sağladığı otoriteyi kendi çıkarları için her durumda kullanabildiklerini gösterir. Orhan Kemal, devlet otoritesini temsil edenlerin elde ettikleri güçle sergiledikleri tavrın arkasında bambaşka gerçeklerin olabileceğine ve devlet otoritesinin kötü niyetli kişilerce bireysel çıkarlar için rahatlıkla kullanılabileceğine Zülfikar Bey üzerinden dikkat çekmiştir.

Vukuat Var (2009) romanında sevmediği bir erkekle evlendirilmeye çalışılan Güllü ismindeki genç kızın başından geçenler anlatılır. Güllü'nün babası Cemşir ve oğlu Hamza, Güllü ve annesi üzerinde otorite sahibi iki kişi olmakla kalmayıp bu otoriteyi Güllü'yü istemediği adamla evliliğe zorlamak için şiddet boyutuna taşırlar. Güllü'yü evlendirmek istedikleri Zaloğlu Ramazan, Çukurova'da geniş arazilerin ve bir pamuk

fabrikasının sahibi Muzaffer Bey'in yeğenidir. Muzaffer Bey, romanda en üst seviyede otorite sahibi olan kişidir. Yazar Muzaffer Bey'i şöyle tanıtır:

"[...] İnsanlardan çok önce var olan bu topraklara dedesi, belki de dedesinin dedesi turnaklarını geçirmişti ilkin. Kim, ne zaman geçirirse geçirsin bu topraklar onundu. Devlet, sık değişen hükümetlerse, o ve onun gibilerin topraklarına bekçilik, jandarmalık etmekten başka görevi olmayan şeylerdi. Yoksa ne gereği vardı devletin, hükümetlerin?" (s. 101)

Muzaffer Bey, dedelerinden kalma ve bir kısmı yasal olmayan yollarla elde edilmiş bu topraklar üzerinde kendini hak sahibi görmekle kalmaz, bir ülkede en önemli otorite sahibi olan devleti bile kendi otoritesinin ancak yardımcısı olarak görür. Ülke, kalkınma girişimlerinin önem kazandığı bir süreçten geçtiğinden iktidardakiler geniş arazi sahiplerine büyük önem verir. Muzaffer Bey, hükümetlerin bu politikasını kendi gücünden bilir ve kendi gücünü devletin gücünden bile üstün görür. Muzaffer Bey'in bu otorite anlayışı refah içinde yaşamasını sağlasa da yakınlarına, çalışanlarına yaptığı zulüm karşılıksız kalmaz. Muzaffer Bey, sahip olduğu otoriteyi arttırmak adına açgözlü davranıp sahipsiz toprakları köylülerin elinden yasal yollarla almaya kalkınca, geçimini bu sahipsiz toprakları ekip biçmekle sağlayan Habip adlı bir köylü tarafından öldürülür. Orhan Kemal, otorite sahibi kişilerin ellerinde bulundurdukları güç, başarıları döndürünce bu insanların başına gelebilecek felaketi Muzaffer Bey örneği ile anlatmaya çalışmıştır.

Orhan Kemal'in romanlarında otorite sahibi kişiler sadece iş ortamlarındaki yöneticiler, patronlar veya maddî varlık sahipleri değildir. Genel olarak erkekler, her ortamda otorite sahibi olan kişilerdir. *El Kızı* (1992) romanındaki avukat Mazhar Bey ise bu konuda diğer erkeklere göre daha farklı davranır. Karısı Nâzan'ı yaşadıkları küçük Anadolu ilinde, halk tarafından hoş karşılanmayacağını bildiği halde kır gazinolarına götürür, onun mutlu olması ve kendisini iyi hissetmesi için ona hediyeler alır. Ancak Nâzan, eşinin kendisinden beklediği ilgiyi eşine gösteremeyen bir kadındır. O, eşinin cinsel arzularına hitap etmekten bile çekinir. Çünkü kadınların özellikle cinsel konularda talepkar olması değil erkeğin isteklerine teslim olması gerektiği anlayışıyla yetiştirilmiştir:

"Onca her teşebbüs erkekten gelirdi. Kadın, erkeğin arzularına nedensiz, niçinsiz boyun eğmekle mükellefti. Çünkü erkek, kadının 'Küçük tanrısı'ydı.'" (s. 76)

"Erkek, kadının küçük tanrısıdır." anlayışı sadece *El Kızı* romanında değil *Vukuat Var*, *Dünya Evi*, *Eskici ve Oğulları* gibi romanlarda da kadın karakterler tarafından dile getirilir. Bu anlayışa sahip kadınlar, eşlerinden gelen iyi veya kötü her şeye katlanır, hayatta eşlerinden fazla kimseye önem vermezler. Bu anlayış, sevgiden ileri gelen bir durum olmadığından ancak erkek egemen toplum yapısının kadın-erkek ilişkilerinde erkeklere atfettiği güçle açıklanır. İlişkide otorite sahibi olan erkekler ise sahip oldukları gücün farkındadırlar. Her türlü hovardaca yaşantının peşinde koşmaktan çekinmedikleri gibi kendilerine saygıyla itaat eden eşlerine olmadık eziyetleri yapmayı da kendilerine hak bilirler. Orhan Kemal, kız çocuklarına erken yaşta benimsetilen erkek otoritesine birçok romanında farklı konularla dikkat çekmiş ve erkeklerin çocuk denebilecek yaşta edindikleri ve yanlış kullandıkları otoritenin kadın-erkek ilişkilerine

ve aile yaşantısına nasıl zarar verdiğini göstermek istemiştir. Ancak Orhan Kemal'in kadın-erkek ilişkilerinde erkek otoritesine dair vurgulamaya çalıştığı bu duruma, feminist bir bakış açısıyla yaklaştığı ve kadınları galeyana getirip bu otoriteyi reddetmeye sevk ettiği söylenemez. Yazar, sadece kadınların belki de farkında olmadan veya mecbur olduklarını düşünerek kabullendikleri erkek otoritesi konusuna dikkat çekmiştir.

Otorite, sadece yetişkinlerin sahip olduğu bir özellik değildir. Çocuk denebilecek yaştaki bireylerde bile fiziksel güç bakımından üstün olanların akrabaları üzerinde otorite sahibi olduğu görülür. *Suçlu* romanında babasına atılan iftirayı üstlenerek babasını hapisten kurtarmak için hapse giren Cevdet'in hikâyesi anlatılırken, çocuk mahkûmlar arasındaki otorite ilişkisinden söz edilir. Cevdet, suçsuzluğunun ortaya çıkmasıyla serbest bırakılsa da *Suçlu* romanının devamı niteliğindeki *Sokakların Çocuğu* (2007) romanında, oyuncak bir tabancayla bir sinema gişesini soymaya kalkışarak yine hapse girer. Cevdet'in yerleştirildiği koşutta otorite sahibi bir çocuk mahkûm vardır:

"Koşutta yardımcısı Beton Ahmet'le birlikte çocuklara kumar oynatıp mano alan, zorla esrar, afyon satıp esrarlı sigara içirten, hemen hemen bütün çocuklara her istediğini yapan Öküz Memet, bakalım Gangster Cevdet'e diş geçirebilecek miydi?" (s. 180)

Öküz Memet, koşuttaki çocuklara kendi hizmetini gördürmekle kalmayıp onları uyuşturucuya alıştıran hatta cinsel arzularının tatmin aracı olarak kullanan biridir. Öküz Memet'e bu gücü veren adam öldürmek gibi ciddi bir suçu işlemiş olması ve fiziksel olarak da diğer çocuklara nazaran daha yapılı olmasıdır. Kendisine gelebilecek itirazları göz korkutarak ya da fiziksel şiddete başvurarak çözen Öküz Memet, çocuklar arasında otorite sahibi olan kişilere ve çocukların sahip oldukları otoriteyi ne kadar yanlış kullanabileceklerine örnektir. Sağlıklı aile ortamında büyümeyen ve iyi terbiye edilmeyen çocukların ne kadar gaddarlaşılabileceklerini ve sahip oldukları gücü ne kadar kötü işlerde kullanabileceklerini anlatan yazar, otoritenin iyi yönetilmesi gereken bir değer olduğuna dikkat çekmiştir.

Kanlı Topraklar (2012) romanında usulsüz yollarla ve siyasî bağlantıları aracılığıyla gayrimüslimlerden kalma bir fabrikayı değerinden çok daha az bir fiyata elde etmiş Nedim Ağa, onun danışmanı görevinde fabrikada çalışan, hayatta paradan başka hiçbir şeye önem vermeyen Topal Nuri ve fabrikanın dürüst kantarcısı Mustafa'nın hikâyesi anlatılır. Nedim Ağa, varlığını arttırmak için yatırım yapma düşüncesiyle üzerinde köylülerin yaşadığı ve yine bu köylülerin ekip biçtiği ancak tapu kayıtlarında özel şahıslara ait olan ve "Kanlı Topraklar" olarak bilinen tarlaları edinmek istemektedir. Köylüler ise bunu istemezler. Çünkü topraklar el değiştirirse tarlaları terk etmek zorunda kalacaklarını bilirler. Daha önce bu tarlaları elde etmek isteyenlerle köylüler arasında çıkan çatışmalarda kan dökülmüştür. Nedim Ağa'nın toprakları almaya niyetlenmesi köylülerin birlik olarak Nedim Ağa'ya karşı nasıl davranacakları konusunda karar almalarına sebep olur. Nedim Ağa, siyasî görüşlerine uygun düşme de çıkarlarını korumak adına Halk Fırkası mensubu olmuş biridir. Köylülerin Kanlı Topraklar'dan çıkarılması ve toprakların kendisine devrinde sorun yaşanmaması için Halk Fırkası'ndan ilgili kişileri devreye sokar. Köyün ileri gelenlerinden Şerif Ağa,

Serbest Fırka taraftarıdır ancak Halk Fırkası'ndan partilerine girmelerine yönelik davet alınca kafası karışır. Aynı partide olurlarsa işgalci konumunda oldukları topraklar üzerinde hak iddia edemeyeceklerini bilir. Halk Fırkası'na üyelikle ilgili düşüncelerini ifade ederken şunları söyler:

“Şerif Ağa elleri arkasında, odada bir zaman dolaştı. Halk Fırkası'na girmelerini demek fırka istiyormuş? Az önce Serbestçilik diye atıp tutmuştu ya, koskoca bir fırka, Mustafa Kemal Paşa'nın fırkası. Adam bir vuruşta koca Fethi Bey'i, Ahmet Ağaoğlu'nu filan tuzla buz etti. Kızır da Halk Fırkası dışında kalanlara bir yumruk!” (s. 309)

Şerif Ağa ve onun düşüncesinde olanlar, Halk Fırkası'na üyeliğe davet edilmeleri karşısında ne yapacaklarını bilemez duruma gelmişlerdir. Bu kararsızlık, Atatürk'ün siyasî otoritesinden çekinmelerinden kaynaklanmaktadır. Atatürk, ülkenin geleceği için şahıslar hakkında almış olduğu kesin kararlar dolayısıyla insanların hafızasında yenilmez bir gücün sahibi olarak yer almaktadır. Bu nedenle Şerif Ağa, zararlı çıkma ihtimallerine karşılık Atatürk'ün kurucusu olduğu Halk Fırkası'nın teklifine kayıtsız kalamayacağını sinyallerini verir. Orhan Kemal, sadece *Kanlı Topraklar*'da değil, *Suçlu, Dünya Evi, Hanımın Çiftliği, El Kızı, Gurbet Kuşları ve Yalancı Dünya* gibi romanlarında da Atatürk'ün insanlar üzerindeki etkisinden söz etmiştir. Bu romanlarında yazar, ölümünden yıllar sonra bile her kesimden insanın Atatürk'e karşı beslediği saygının sebebinin onun sahip olduğu otoriteyi doğru şekilde kullanmasına bağlamıştır. Böylece otoritenin ne şekilde kullanılırsa etkisinin olumlu olacağı da örneklendirilmiştir.

Müfettişler Müfettişi romanında bir Anadolu ilinde, müfettiş kılığıyla dolandırıcılık yapan ve İstanbul'da yine teftiş bahanesiyle gittiği bir otelde yakayı ele veren Kudret Yanardağ'ın hikâyesi anlatılır. *Müfettişler Müfettişi*'nin devamı niteliğindeki *Üçkâğıtçı* (2010) romanında ise Kudret Yanardağ'ın tutuklanma, yargılanma ve hapse girme süreçlerine yer verilir. Kudret Yanardağ'ın dolandırıcılık yaptığı Anadolu şehrindeki insanlar onu, özel bir görevle şehirlerine gelmiş bir bakanlık müfettişi sanıp açıklarını görmezden gelmesi için kendisine bağış adı altında rüşvet vermişler ve Kudret Yanardağ'ın yargılanmak üzere şehirlerine gönderilmesini de yine bu görevin bir parçası saymışlardır. Halka göre devletin yaptığı işlerden sual olunmaz, devlet otoritesi sorgulanmaz:

“Masa öğreneceğini öğrenmişti. Demek İstanbul'da Boğaz'daki lokantada arkadaşlarıyla keyif çatarken yakalanıp suç işlediği şehre posta edilmesi filan masaldı? Öyle ya, devletti bu, neye kadir değildi? Adamını 'casus' adı altında kılıktan kılığa sokup düşman memleketlere yollamıyor muydu? Kılıktan kılığa girip, düşman memleketlerinde cirit atanlar da iğnenin deliğinden geçip kilitli kasalardan lüzumlu evrakları aşırıyorlar mıydı? Onlar, yabancı memleketlerde, daha çok da düşmanlıkları öğrenip ilgililere haber veriyorlarsa, bu da, daha doğrusu koca Türkiye'de bunun gibiler de daha başka görevleri yerine getirmek için kendilerine şu ya da bu süsü veriyorlardı pekâlâ. Devletti bu devlet: Eli uzun, kolu uzun!” (s. 23)

İnsanlar, Kudret Yanardağ'ın teftiş bahanesiyle şehirlerine gelmiş olmasının arkasındaki sırrı çözemedikleri gibi yargılanmak üzere şehirlerine gönderilmesini de normal karşılarlar. Bazı kişilerin, gizli soruşturmalar veya benzeri işler nedeniyle devlet tarafından görevlendirildiği halk tarafından bilindiğinden ve Kudret Yanardağ da rolünü kusursuz oynadığından, halk kandırıldığını düşünmez. Ayrıca halk, bürokratik süreçlerin yarattığı otorite boşluğundan yararlanarak sağlığa zararlı işletmelere ve devlet dairelerindeki usulsüzlüklere göz yuman hatta bu durumu kendi çıkarına kullanan devlet görevlilerine de alışmıştır. Dolayısıyla insanlar, Kudret Yanardağ'ı da bu görevlilerden biri zannederler. Kısacası Orhan Kemal, hem devletin halk üzerindeki otoritesini hem de bazı noktalarda görülen otorite boşluğunu kişisel çıkarları için kullananlar dolayısıyla halkın içine düştüğü durumu ironi yoluyla dile getirmiş, insanların işlerini gereğince yapmadıkları müddetçe toplumdaki müzminleşmiş kandırma ve kandırılma sorunun çözülemeyeceğine işaret etmiştir.

Sonuç

Orhan Kemal'in romanlarında, 'otorite ve otoriteye sahip olma' değeri, aile içinde, iş ortamlarında ve sosyal yaşamda farklı boyutlarıyla yer bulmuştur. Yazar, otorite sahibi kişilerin ellerinde tuttıkları gücü, genellikle çıkarları için kullandıklarını ve bu kişilerin toplum içinde ezici bir güç haline geldiklerini göstermiştir. Genellikle olumsuz örneklerle bu değere dikkat çeken yazar, güç sahibi kişilerin güçlerini doğru işler için kullanmalarının önemini anlatmaya çalışmış, bu kişilerin güç algıları değişmedikçe, onların güçlenmesini sağlayan kaynaklar doğru yönetilmedikçe, toplum içinde karşılaşılan sorunların bitmeyeceğini vurgulamıştır. Atatürk gibi otoriteyi doğru kullanan kişiler sayesinde ise otoritenin yıkıcı değil yapıcı bir güç olarak insanların karşısına çıkacağına ve güç sahiplerinin güçlerini yapıcı şekillerde kullanmalarının gerekliliğine işaret etmiştir.

The Value of Authority and the Ownership of Authority in Orhan Kemal's Stories

Abstract

Culture and values are two complementary concepts that form the moral foundation of a people. While the topic of values and virtues is addressed in a variety of disciplines, it is also a topic directly addressed by different authors and poets in Turkish literature. Values frequently feature in Orhan Kemal's novels and this work focuses on the virtue of being a "person of authority" in his works.

Keywords

Culture, Values, Orhan Kemal, Having Authority, Being A Person Of Authority.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BELL Clive, *Uygarlık*, 1. B., İstanbul, Çan Yayınları, 1966.
- DÖNMEZER Sulhi, *Sosyoloji*, 9. B., Ankara, Savaş Yayınları, 1984.
- GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, 1. B., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- GÖKALP Ziya, *Türk Uygarlığı Tarihi*, 1. B., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1991.
- GÖKÇE Feyyat, *Sınıfta Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Yönetimi*, 1. B., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2014.
- GÜNGÖR Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, 2. B., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998.
- GÜVENÇ Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, 13. B., İstanbul, Boyut Yayınları, 2013.
- KUÇURADİ İoanna, *İnsan ve Değerleri*, 4. B., İstanbul, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2003.
- MARDİN Şerif, *Din ve İdeoloji*, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 1983
- ROTHACKER Erich, *Tarihte Gelişme ve Krizler*, 1. B., İstanbul, Pulhan Matbaası, 1955.
- SÖNMEZ Veysel, *Eğitim Felsefesi*, 11. B., Ankara, Anı Yayıncılık, 2012
- TANİLLİ Server, *Uygarlık Tarihi*, 26. B., İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2010.
- TURHAN Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, 1. B., İstanbul, MEB Devlet Kitapları, 1969.
- TÜRKDOĞAN Orhan, *Değişme- Kültür ve Sosyal Çözülme*, 2. B., İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1996.
- ÜLKEN Hilmi Ziya, *Bilgi ve Değer*, 1. B., Ankara, Aytemiz Kitabevi Kürsü Yayınları, 1965.
- YUMUŞ Seval, *Orhan Kemal'in Romanlarında Sosyal Değerler*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2016.

Romanlar:

- Orhan Kemal, *Baba Evi*, 30. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2013.
- Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, 12. B., İstanbul, Can Yayınları, 1998.
- Orhan Kemal, *Murtaza*, 20. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2013.
- Orhan Kemal, *Devlet Kuşu*, 9. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2010.
- Orhan Kemal, *Vukuat Var*, 12. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2009.
- Orhan Kemal, *El Kızı*, 10. B., İstanbul, Tekin Yayınevi, 1992.
- Orhan Kemal, *Sokakların Çocuğu (Suçlu 2)*, 9. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2007.
- Orhan Kemal, *Kanlı Topraklar*, 10. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2012.
- Orhan Kemal, *Üçkâğıtçı*, 11. B., İstanbul, Everest Yayınları, 2010.

Diğer Kaynaklar:

<http://tdk.gov.tr> (11.02.2017)